

Vervlakking op de West-Vlaamse dialectkaart.

*Diminutiefvorming vroeger en nu.**

Abstract

This article deals with diminutivation in the West of Flanders. Recently collected data for four West Flemish city dialects are compared to data from the beginning of the 20th century. The West Flemish dialect area appears to maintain and even fortify its basic dialect geographic subdivision into a western and northern area with suffixation by the morpheme ‘-je’ on the one hand and a central-eastern and south-eastern area with suffixation both by ‘-je’ and older ‘-ke’ on the other hand. There is no question of stability, however: the city dialects lose some peculiarities and the diversity of diminutive suffixes in West Flanders is gradually diminishing. The West Flemish diminutivation system is subject to levelling processes, leading to an increase in scale.¹

1. Opzet

In het kader van een project² over West-Vlaamse stadsdialecten werd tussen november 1999 en april 2000 een databank aangelegd voor verschillende linguïstische variabelen. Deze bijdrage is aan één van die variabelen gewijd: de diminutiefvorming. Op basis van een vergelijking van het recent verzamelde materiaal met gegevens uit Pée (1936/1938) en een aantal andere oudere bronnen wordt nagegaan welke verschuivingen er waar te nemen zijn en wat de implicaties zijn van die verschuivingen voor het West-Vlaamse dialectlandschap.

De geselecteerde steden zijn Brugge (H36), Roeselare (N38), Kortrijk (N141) en Poperinge (N67). Met Brugge en Kortrijk zijn de twee grootste West-

---

* Met oprechte dank aan prof. dr. Jan Goossens, dr. Hugo Ryckeboer en prof. dr. Johan Taeldeman voor hun waardevolle suggesties bij eerdere versies van dit artikel.

¹ Cf. Hinskens (1992: 311): “dialect levelling again turns out to be a two-dimensional process of giving up dialect variants in favour of areally more widespread forms...Put otherwise: dialectgeographically, levelling results in an increase in scale.”

² De auteur is postdoctoraal onderzoeker van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek - Vlaanderen.

Vlaamse steden vertegenwoordigd. De wat kleinere stad Roeselare ligt op de as Kortrijk-Brugge en is dus tussen beide in gesitueerd. In West-Vlaanderen neemt deze stad een relatief centrale positie in. Het kleinste stadje, Poperinge, heeft dan weer een meer perifere ligging in het westen van de provincie.³ In een latere fase, bij uitbreiding van het project, zou ook een stad als Veurne in het onderzoek opgenomen kunnen worden, opdat ook het noordwesten van de provincie vertegenwoordigd zou zijn. Dat is nu niet het geval.

kaart 1

³ De stad Brugge (=Brugge, Kristus Koning, St.-Pieters en St.-Jozef) telde in 1996 41.845 inwoners, de 'gemeente' Brugge, alle fusiegemeenten inbegrepen, 119.954 (cijfers: stad-sarchief Brugge). Roeselare (1997): 36.010 inwoners, groot-Roeselare: 53.613 (Dienst Bevolking stad Roeselare). Poperinge (1998): 12.701 inwoners, groot-Poperinge: 19.269 (website Poperinge). Kortrijk (1996): 40.984 inwoners, groot-Kortrijk: 75.951 (Dienst Bevolking stad Kortrijk).

Voor de beschrijving van de oudere dialectgeografische situatie wordt in de eerste plaats een beroep gedaan op de studie van Willem Pée (1936/1938). Een aantal andere oudere bronnen zorgen voor aanvulling op ‘het materiaal Pée’. De paragrafen 2 en 3 zijn aan de analyse van het oudere materiaal gewijd. De totstandkoming van de nieuwe materiaalverzameling is aan de orde in paragraaf 4. In paragraaf 5 worden de nieuwe gegevens gepresenteerd en vergeleken met de data uit de oudere bronnen. Paragraaf 6 bevat de eindconclusies.

2. De oudere dialectgeografische situatie

Vertrekpunt vormt dus de pioniersstudie van Pée (1936/1938): *Dialectgeographie der Nederlandsche diminutiva* (delen I en II). Pée onderscheidt voor het hele Nederlandse taalgebied twee types diminutiefsuffixen: het je-type en het ke-type. Op zijn overzichtskaart⁴ leidt dit onderscheid tot homogene kerngebieden, waar slechts één van beide types voorkomt, en menggebieden, met beide types. Het eerste kerngebied, met diminutievorming op -je (of verwante vormen), strekt zich uit van Frans-Vlaanderen in het zuidwesten van ons taalgebied tot zuidelijk Friesland en Groningen in het noordoosten. Van belang voor deze bijdrage is dat dit gebied het westen en het noorden van West-Vlaanderen omvat. Langs de oostzijde wordt het je-gebied begrensd door een groot menggebied met -je- én -ke-suffixen. Dat laatste gebied beslaat het (zuid)oosten van Nederland en het grootste deel van Nederlandstalig België. Daarnaast tekent zich centraal in Nederlandstalig België een, voornamelijk Brabants, homogeen -ke-gebied af.⁵

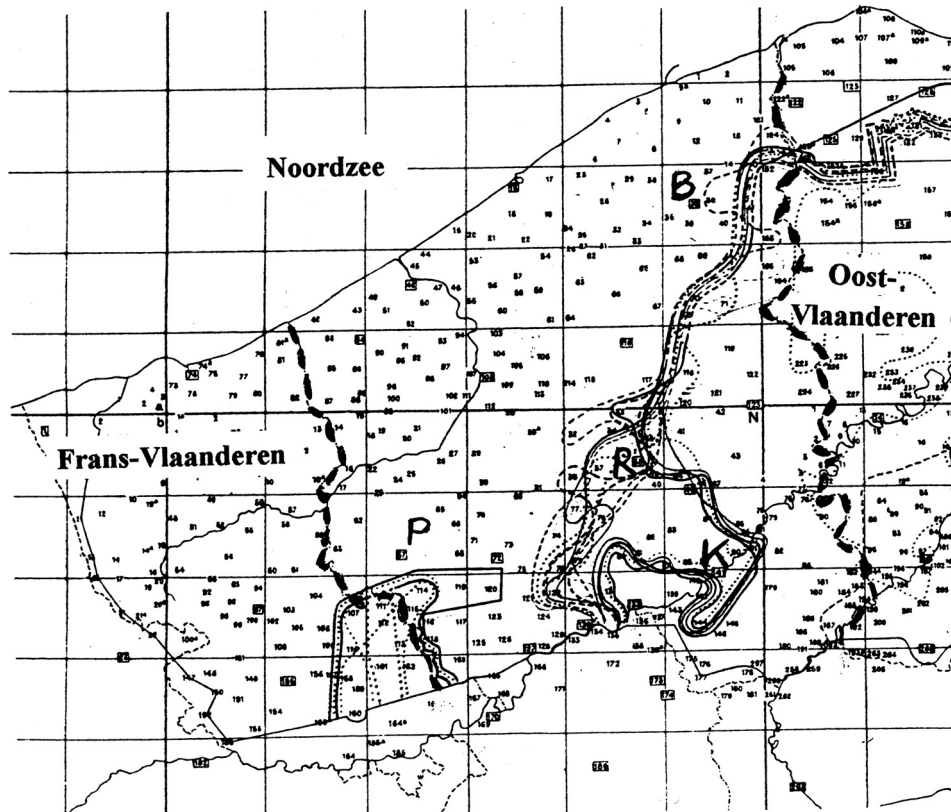
Uit de isoglossenkaart die aan deze overzichtskaart voorafgaat, blijkt dat de steden Brugge en Poperinge zich volledig binnen het westelijke -je-gebied bevinden. Onder Poperinge tekent zich een klein menggebiedje af, dat het uiterste zuidwesten van West-Vlaanderen en een aangrenzend stukje Frans-Vlaanderen omvat. In deze bijdrage staan we er verder niet bij stil. Belangrijker is de opvallende isoglossenbundel die het westelijke -je-gebied van het aanpalende menggebied scheidt. Het hele menggebied wordt doorkruist door isoglossen, maar in oostelijk West-Vlaanderen komen er vele samen. Ter hoogte van Brugge loopt de noord-zuid gerichte bundel min of meer parallel met de provinciegrens tussen West- en Oost-Vlaanderen. In zuidelijk West-Vlaanderen buigt hij wat van de provinciegrens weg en verliest hij zijn geconcentreerde karakter: vanaf Roeselare waaiert hij geleidelijk uit. In het zuidoosten van West-Vlaanderen heeft hij zijn grootste bereik. Roeselare is

⁴ Pée (1936, kaart 3).

⁵ cf. ook S. de Vriendt (2000: 293-294).

pal in het midden van de bundel gesitueerd en ook de stad Kortrijk is omgeven door isoglossen. Beide steden bevinden zich dus op de westrand van het grote menggebied, dat begint in centraal-oostelijk en zuid-oostelijk West-Vlaanderen en tot ver in het oosten van ons taalgebied reikt (cf. Kloeke 1929).

kaart 2

Fragment uit kaart 2 in Pée (1936): de provincie West-Vlaanderen (B = Brugge, P = Poperinge, R = Roeselare, K = Kortrijk, door mij op de kaart gebracht). De aangedikte stippelijnen links en rechts geven de west- en oostgrens van de provincie West-Vlaanderen weer.

De isoglossenkaart biedt een goed zicht op de, vanuit dialectgeografisch perspectief, belangrijkste breuklijnen, maar ze verhult dat onder de elementaire tweedeling tussen je- en ke-vormen een grote vormvariatie schuilgaat. Die variatie biedt een afspiegeling van de wijze waarop het oude Middelnederlandse suffix -kîn zich doorheen de eeuwen ontwikkeld heeft. Ze reveleert verschillende fasen en verschillende trajecten in die ontwikkeling. Over de ontwikkeling van de Nederlandse diminutiefsuffixen werd al heel

wat geschreven⁶. Aangenomen wordt dat het Nederlandse suffix -(t)je zich uit Mnl. -(t)kîn ontwikkeld heeft (A. Marynissen 1998: 253). Het verspreidingsgebied van de -je-vorm is het grootst na substantieven waarvan de stam eindigt op [t] (bv.: pint)⁷. Vandaar de hypothese dat de velaire occlusief -k-, onmiddellijk voorafgegaan door een alveolaire occlusief -t-, mouilleerde tot -tʃə en nadien eventueel verder ontwikkelde tot -tjə: “de ontwikkeling van -kîn tot -tje werd bevorderd indien het suffix voorkwam na t. Door verschuiving van de grenzen van het suffix kon -tken evolueren tot -tje” (A. Marynissen 1998: 254, cf. Schönfeld 1970: par. 186). Dat neemt niet weg dat de palatalisering van de velaire occlusief wellicht in de eerste plaats aan de mouillerende werking van de palatale vocaal (-i-) van het diminutiefsuffix toegeschreven moet worden (cf. infra). De voorafgaande -t- mag dan een stimulerende werking gehad hebben, ze zal wellicht niet aan de basis van het palataliseringsproces liggen. In elk geval werd op die manier een voor het Nederlands ‘ongewone’ consonantcluster (tk) opgeruimd. Toevoeging van het -kîn-suffix kon, naargelang van de auslout van het grondwoord, vanzelfsprekend ook tot andere ‘ongewone’ (‘ongewenste’) consonantclusters leiden. Een verschuiving in de realisatie van de velaire occlusief -k- was één mogelijkheid, maar er waren ook andere ‘oplossingen’: andere procédés die ingang vonden in de Nederlandse dialecten zijn bv. -s-invoeging (hoekske), -ə-invoeging (belleke) en invoeging van een andere oude verkleinuitgang, m.n. -el, wat resulteerde in een zogenaamd stapelsuffix (flesselke).⁸ Zoals hieronder zal blijken, trad in westelijk en noordelijk West-Vlaanderen ook in die contexten nadien palatalisering op (bv.: hoekje: [ukskə] > [ukʃə]).

Van belang is nu dat we in de Vlaamse dialecten voor de diminutiefsuffixen een toenemende palatalisering van oost naar west waarnemen⁹. In de westelijke periferie, westelijk West-Vlaanderen en Frans Vlaanderen, heeft de palatalisering zich het verst doorgezet. Zoals ook uit de bovenstaande isoglossenkaart af te lezen valt, sluit het noordelijke West-Vlaams, hier vertegenwoordigd door de stad Brugge¹⁰, sterk aan bij de westelijke West-Vlaamse dialecten.

⁶ Cf. W. Pée (1936), hoofdstuk 1: Overzicht van verkleinvormstudien. A. Marynissen (1998) biedt een recente bijdrage over de problematiek.

⁷ Dit blijkt duidelijk uit de kaarten van Pée (1936).

⁸ Voor de eerste twee procédés: cf. Pée (1936: 57-58). Ryckeboer (1995) biedt een bijdrage over het stapelsuffix ‘-elkijn’.

⁹ Cf. De Schutter, Ryckeboer en Taeldeman (1975).

¹⁰ Ook hier zou, bij uitbreiding van het project, aan aanvulling gedacht kunnen worden (bv.: Oostende), temeer omdat het stadsdialect van Brugge een enigszins aparte positie inneemt binnen het noordelijk West-Vlaams.

Hieronder volgt een beschrijving van de distributie van de verschillende varianten van het diminutiefsuffix voor elk van de bestudeerde dialecten. De gegevens zijn ontleend aan Pée (1938). Dat betekent dat we hier een weergave bieden van de situatie zoals die door Pée in de jaren '30 van de vorige eeuw werd opgetekend. Uit De Schutter, Ryckeboer & Taeldeman (1975) blijkt dat de beregeling voor het gebruik van de verschillende suffixen aanzienlijk eenvoudiger en transparanter wordt als steeds wordt uitgegaan van het diminutiefsuffix -ke als historisch basismorfeem. Dat uitgangspunt levert voor de hier bestudeerde dialecten drie allomorfen: -kə, -skə, -əkə (cf. De Schutter et al. 1975). Aan die drie vormen beantwoorden in de bestudeerde stadsdialecten, naargelang van de graad van palatalisering, verschillende oppervlaktevormen. De complementaire distributie van de drie allomorfen ziet er als volgt uit: De varianten van het type -skə volgen op stammorfemen waarvan de eindconsonant velair is (bankske). Na stammorfemen eindigend op een niet-velaire stemhebbende consonant vinden we doorgaans varianten van het type -əkə (huizeke, druiveke, beddeke), maar deze regel wordt in de hedendaagse West-Vlaamse dialecten niet uitzonderingsloos toegepast: bij woorden als 'baas' en 'brief' zijn varianten van het -ke-allomorf onmiskenbaar dominant (baaske, briefke). Op stammorfemen met nasalen of liquidae in de auslout volgen eveneens varianten van het type -əkə als de voorafgaande vocaal kort is (manneke, belleke). Als dat laatste niet het geval is, worden de liquidae en nasalen van het stammorfeem gevolgd door suffixen van het type -kə (boomke). Ook in alle andere fonetische omgevingen verschijnt een diminutiefsuffix van het -kə-type: na auslautende vocalen bv (autooke) en na stemloze niet-velaire consonanten (knopke).

De hierboven gepresenteerde variatiepatronen manifesteren zich voor de verschillende steden als volgt:

Voor *Brugge* vinden we in het materiaal Pée enkel gepalataliseerde suffixen: aan -kə beantwoordt voor het Brugs [t̪ji], -skə verschijnt als [st̪ji] en -əkə als [ət̪ji]. De distributie van deze suffixen beantwoordt aan de hierboven gepresenteerde beregeling:

- Het suffix [st̪ji] volgt op een velaire consonant: [bɑŋkst̪ji] (bankje)
- [ət̪ji] vinden we na liquidae en nasalen voorafgegaan door een korte vocaal en, een aantal uitzonderingen niet te na gesproken (cf. supra), na andere niet-velaire stemhebbende consonanten: [st̪l̪ət̪jis] (stilletjes), [m̪n̪ət̪ji] (mannetje), [kæ.zət̪jis] (kersjes)
- stemloze niet-velaire consonanten vragen [(t̪.)ji]: [p̪int̪ji] (pintje, biertje). Ook vocalen en liquidae en nasalen voorafgegaan door een

lange vocaal¹¹ of door een al dan niet gerealiseerde sjwa -in dat laatste geval is de sonorant syllabisch- worden gevolgd door [t̪ji]: [drapo.t̪ji] (< Fr. ‘drapeau’, vlagje), [bo.mt̪ji] (boompje), [trɔmɔlt̪ji] (trommeltje), [pæ:rl̪jis] (pareltjes).

Ook het *Poperingse* diminutiefsysteem bevat enkel gepalataliseerde suffixen. De verschijningsvorm van die suffixen wijkt in enkele opzichten af van de Brugse, maar in essentie sluiten het Poperingse en Brugse systeem vrij goed bij elkaar aan. De drie allomorfen manifesteren zich als [ʃə], [ət̪ji] en [t̪ji] (ook [t̪ʃə]): [bɔŋkʃə] (bankje), [kɛ.izət̪jis] (kersjes), [kint̪ji] (kindje), [bɔmt̪ji] (boompje), [vɔgəlt̪ʃə] (vogeltje).

Veruit de meeste vormen beantwoorden aan het verwachte distributiepatroon, al is er wel eens een uitzondering. Zo verwachten we voor ‘huisje’ een vorm als [yzət̪ji], maar het Poperingse materiaal van Pée vermeldt [yʃə]. Opvallend is ook dat we naast [kint̪ji] (kindje) ook [kinigə] aantreffen. Voor Poperinge is dat de enige vorm van dit type. In Roeselare is deze variant veel sterker vertegenwoordigd.

In het *Roeselaarse* diminutiefsysteem is het palataliseringsproces duidelijk minder ver gevorderd:

- De allomorf -əkə verschijnt in het oude Roeselaars als [əxi]: [yzəxi] (huisje), [mənəxi] (mannetje), [st̪ləxis] (stilletjes). De velaire occlusief is er vervangen door een velaire fricatief, die, naar we kunnen aannemen, ten tijde van Pée eigenlijk al een laryngaal karakter gekregen had: [əhi]. De oude Wgm. g werd in de West-Vlaamse dialecten namelijk algemeen gelaryngaliseerd, maar Pée’s transcripties zijn in dit opzicht niet altijd even transparant¹². Pée beschouwt de reeks -əkə, -əgə, -əxə (ook wel eens: əxjə), -əjə als verschillende fasen van één ontwikkelingsproces, gekenmerkt door geleidelijk “verlies van de oorspronkelijke occlusie en gradueel meer gepalataliseerde articulatie”

¹¹ Toevoeging van het diminutiefsuffix leidt in de meeste West-Vlaamse dialecten tot verkorting van de vocaal van het stammorfeem. Met de vocaalverkorting gaat ook vaak een kwaliteitsverandering gepaard. (cf. Devos & Taeldeman 1974).

¹² Pée hanteert vaak de symbolen [x] en [g], soms vergezeld van een diakritisch teken om aan te geven dat de articulatieplaats meer achterin ligt, heel vaak (bv. in het materiaal voor Roeselare) ook niet. De eerste transcriptie representeert de stemloze velaire occlusief, de tweede de stemhebbende. Bv.: Roeselare: [mənəxi], Poperinge: [kinigə]. In R. Vandekerckhove (2000a: 54) ga ik in op de interpretatie van deze notaties bij Pée (in de RND meerbepaald). De symbolen suggereren een velaire realisatie, ten onrechte, want in West-Vlaanderen werden de oorspronkelijk velaire consonanten algemeen gelaryngaliseerd. Om het geheel overzichtelijk te houden, werd voor de beschrijving van de oudere dialect-geografische situatie, die ten slotte op het materiaal Pée gebaseerd is, doorgaans niettemin Pée’s transcriptie overgenomen.

(Pée 1936: 67). De velaire occlusief werd m.a.w. een velaire fricatief, die nadien gelaryngaliseerd werd, of, andere mogelijkheid, geleidelijk aan gepalataliseerd. De palatalisering heeft binnen de interpretatie van Pée bij de Roeselaarse [əxi]-vormen niet plaatsgevonden. Men zou tegenover die interpretatie echter ook een andere kunnen stellen, waarbij men ervan uitgaat dat -əkə (-eki(n)) palataliseerde tot -əjə en dat nadien, eenmaal de i-factor verdwenen was, herspirantisering plaatsvond. Het kaartbeeld (cf. infra kaart 3) lijkt in die richting te wijzen: het gebied met suffixen van het type -əgə/-əxə is ingesloten door dialecten met gepalataliseerde diminutiefsuffixen.

- Aan -kə beantwoordt in bepaalde fonetische omgevingen de gepalataliseerde variant [tʃə], maar daarnaast vinden we ook nog [ki]. De eerste variant vinden we na stammorfemen eindigend op de alveolaire occlusief [t]: [kintʃə] (kindje). Hetzelfde geldt voor stammorfemen op [n], voorafgegaan door een lange vocaal, zo blijkt uit Van Tyghem (1948). Deze laatste omgeving ontbreekt in het materiaal Pée voor Roeselare, maar Van Tyghem vermeldt bv. [zəntʃi] (zoontje) en [bəntʃi] (baantje). In de andere fonetische omgevingen prototypisch voor suffixen van het type -kə heeft het Roeselaars doorgaans [ki]: [bu_omki] (boompje), [vəgəlki] (vogeltje). Het materiaal Pée voor Roeselare bevat geen stammorfeem met auslaut-vocaal, maar Van Tyghem (1948) biedt opnieuw een interessante aanvulling: op de volle eindvocaal van het stammorfeem volgt niet de variant [tʃə], maar wel het suffix [jhi]: [veləjhi] (<velo, fietsje). Dat de semivocaal hier samen met de laryngale fricatief optreedt, zou de tweede van de hierboven gepresenteerde interpretaties (palatalisering gevolgd door spirantisering) kunnen ondersteunen. Leys (1968: 59) vermeldt eenzelfde vorm voor het Westhoek-dialect van Oostvleteren(N25)-Stavele(N22): “ku-jge” (koetje).

- Op de velaire eindconsonant van het stammorfeem volgt het suffix [ʃxi] ([kəniŋkʃxi], koninkje), dat wellicht een tussenfase in het assimilatie- en palataliseringsproces van de oorspronkelijke cluster [sk] representeert: [sk] > [sx] > [ʃx] > [ʃ] (cf. Taeldeman 1996; 151-152).

Het meest opvallende aan de *Kortrijkse* gegevens is dat gepalataliseerde en niet-gepalataliseerde varianten in sterke mate naast elkaar optreden, in bepaalde gevallen zelfs als vrije varianten:

-Aan de allomorf -kə beantwoorden in het Kortrijks 3 vormen: [kə], [tʃə] en [jə]. Het suffix [tʃə] volgt op stammorfemen eindigend op alveolaire occlusief of vocaal: [ki.ntʃə], (kindje), [drapo.tʃə] (< Fr. drapeau: vlag). Uit het RND-materiaal (zin 115: kleintje, fijntje) en Snellaert (1844:166) valt af te leiden dat dat ook geldt voor stammorfemen op auslaut-n voorafgegaan door een lange vocaal (“zoontje”). De bilabiale nasaal [m] en de liquidae gedragen zich anders: “koolke”, “snaerke”, “praemke”. In de andere fonetische omgevingen

waar we een variant van het *kə*-type verwachten, verschijnt ofwel [*kə*], ofwel [*jə*]. De oorspronkelijke variant en de gepalataliseerde verderzetting ervan verschijnen hier dus naast elkaar, in dit geval blijkbaar als (min of meer) vrije varianten: Pée vermeldt zowel [*dɔxtərkə*] als [*dɔxtərjə*].

-Eenzelfde vrije variatie vinden we bij de suffixen die beantwoorden aan de allomorf *-əkə*: Pée vermeldt [*yzəkə*] (huisje), maar bij Snellaert (1844: 166) lezen we: “achter *ze* voegt zich *je* of *ke*: *huzeje* of *huzeke* (huisje).” Na liquidae en nasalen voorafgegaan door een korte vocaal vermeldt Snellaert echter enkel [*əkə*]: “zonneke”, “karreke”, “wolleke”.

-Alleen de *ske*-allomorf wordt niet door meerdere varianten gerepresenteerd. Na velaire eindconsonanten verschijnt enkel [*skə*]: [*baŋkskə*].

Figuur 1 bevat geen exhaustief overzicht van de door Pée gepresenteerde data. Niettemin biedt deze selectie een goed zicht op de vertegenwoordiging van de verschillende varianten in de bestudeerde stadsdialecten.

Figuur 1: In de onderstaande tabel worden enkele diminutiefvormen uit de verschillende stadsdialecten tegenover elkaar geplaatst, geordend volgens de historisch diepere allomorfen:

(1) *-skə*, (2) *-əkə*, (3) *-kə*. Zowat alle vormen zijn ontleend aan uit Pée (1938). De gegevens voor ‘kleintje’ komen uit de ‘Dialectatlas voor West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen’ (RND, zin 115: ‘t is een kleintje maar een fijntje).

	Brugge	Poperinge	Roeselare	Kortrijk
(1) Bank	baŋkstji	baŋkʃə	baŋkʃxi	baŋkskə
(2) Huis	yzətji	ɣʃə	yzəxi	yzəjə (<i>huzeke</i>) ¹³
(2) Man	manətji	manətʃə	manəxi	manjə
(3) Pint	pintji	pintji	pintʃə	pi.ntʃə
(3) Kind	kinətji	kintji, kinigə	kintʃə	ki.ntʃə
(3) Drapeau – velo ¹⁴	drapotji	-	velojhi	drapo.tʃə

¹³ cf. supra: Snellaert (1844): *huzeje* of *huzeke*.

¹⁴ Pée’s lijst met opgevraagde vormen bevat geen substantieven met vocaal in de auslaut. Voor Brugge en Kortrijk beschikken we over een dergelijke vorm omdat de informanten

(3) Kleintje	klɛ nt jə	klɪ nt ji	klɪ ntʃi, klɪ ntʃə	kli.əntʃə
(3) Vogel	vø.ihltji	vøhəltʃə	vøhəlki	vøhəlka
(3) Boom	bø mt ji	bømt ji	bū umki	bu.umka

3. West-Vlaamse diminutievorming in de eerste helft van de 20e eeuw: stedelijke eilanden en andere vaststellingen

Een opvallend gegeven is de aanwezigheid van diminutiefsuffixen op -i in het materiaal voor Brugge, Roeselare en Poperinge. In de Brugse en Roeselaarse gegevens zijn die -i-vormen zowat algemeen, in de Poperingse gegevens van Pée gaat zowat de helft van de diminutiva op -i uit. In het Kortrijks daarentegen eindigen alle suffixen op een doffe vocaal. Bijzonder aan de verspreiding van de diminutiva op -i is dat ze alleen in de genoemde steden zelf aanwezig zijn, niet in het ommeland. Dat is tenminste het geval in het materiaal Pée. Zo zijn de i-vormen in Brugge en Roeselare legio, maar in de gegevens voor de omliggende gemeenten vinden we er geen spoor van terug. Alleen het materiaal voor het stadje Torhout, dat tussen Roeselare en Brugge in is gesitueerd, bevat 2 vormen op -i (op een totaal van 21 vormen). Ook Poperinge profileert zich met zijn -i-vormen t.o.v. het ommeland, waarvoor Pée, op een enkele uitzondering na (Woesten, N65)¹⁵, uitsluitend -ə-vormen noteert. Verder suggereren de gegevens van Pée dat ook geen enkele andere West-Vlaamse gemeente diminutiva op -i kende op het moment dat hij zijn materiaal verzamelde.¹⁶ Hetzelfde geldt voor het RND-materiaal. Dat betekent dat Brugge, Roeselare en Poperinge in dat opzicht stedelijke eilanden vormen. Het lijkt onwaarschijnlijk dat dit Pée ontgaan is, maar om de een of andere reden heeft hij er geen aandacht aan geschonken.

---

voor 'vlag' het aan het Frans ontleende 'drapeau' hanteren. Bij de Poperingse en Roeselaarse informanten vinden we voor 'vlag' echter het woord 'vendel'. Voor Poperinge beschikken we daardoor niet over een diminutiefsuffix voorafgegaan door auslautende vocaal. De Roeselaarse vorm 'velo' (fiets) is overgenomen uit Van Tyghem (1948).

¹⁵ Voor het ten noorden van Poperinge gelegen Woesten registreert Pée één -i-vorm: krikj'is (kriekjes, kersen).

¹⁶ Uit eigen ervaring weet ik dat de volle vocaal i in oostelijke West-Vlaanderen ook wel eens gehoord wordt in meervoudsvormen van diminutiva (cf. Woesten, vorige voetnoot), niet in enkelvoudsvormen. Dit is dus niet van dezelfde orde als de systematische -i-auslaut van de diminutiefsuffixen in bepaalde West-Vlaamse steden. In elk geval vinden we een dergelijke meervoudsvorm in Pée's gegevens voor het Oost-Vlaamse Eine (O94): krikiskis. Deze vorm is niet terug te vinden in het materiaal voor oostelijke West-Vlaanderen, maar ik heb er hem wel al, o.m. in Deerlijk (O82), gehoord.

Stedelijke eilandvorming kan zowel het resultaat zijn van progressief als van conservatief taalgedrag (J. Goossens 1992: 45). Vraag is dan ook of de -i-uitgang de rechtstreekse voortzetting vormt van de /i:/ uit het Middelnederlandse diminutiefsuffix, dan wel of hier sprake is van een jongere vernieuwing, die in een aantal steden ingang vond. De laatste mogelijkheid valt niet uit te sluiten. Uit de Vlaamse dialecten zijn nog voorbeelden bekend waarbij sjwa een [i]-achtige klankkleur kreeg¹⁷.

In de vorige paragraaf was de ontwikkeling van het Nederlandse diminutiefsuffix al even aan de orde. De diminutiefsuffixen met palatale fricatief of semivocaal (bv.: [(t)ʃə], [(t)jə]), die met name in het westelijke en noordelijke West-Vlaams sterk vertegenwoordigd zijn, zijn het resultaat van een mouilleringproces: de velaire occlusief van het oude Mnl. suffix -kîn werd, wellicht via verschillende tussenfasen, gemouilleerd en gesemivocaliseerd tot [j]. Het ligt voor de hand om bij die mouillering o.m. aan de invloed van de palatale vocaal van het suffix te denken, maar Marynissen merkt op dat “de schrijftaal suggereert dat het palatale element ten tijde van de mouillering al verzwakt was tot -e (ken)” (begin 17^e eeuw, A. Marynissen 1998: 254). Vanzelfsprekend vormen de schriftelijke gegevens zowel vanuit geografisch als vanuit temporeel perspectief een momentopname. Is het onaannemelijk dat de verdoffing in West-Vlaanderen nooit zo algemeen geweest is als de schrijftaalgegevens suggereren en dat de palatale vocaal m.a.w. nooit helemaal uit de diminutiefsuffixen van bepaalde West-Vlaamse steden verdwenen is, welke evoluties die suffixen verder ook ondergaan mogen hebben (cf. infra)? In dat geval zouden Brugge, Roeselare en Poperinge drie stedelijke *relicte*eilanden vormen. Andere West-Vlaamse steden als Ieper, Veurne, Diksmuide, Oostende, Tielt en ook Kortrijk blijken hun voorbeeld niet gevolgd te hebben. Voor het platteland is wellicht enige voorzichtigheid geboden. Uit het materiaal voor Woesten blijkt dat de palatale vocaal niet helemaal afwezig is in het West-Vlaamse platteland. Maar zowel in Pée (1938) als in het RND-materiaal zijn verder voor het West-Vlaamse platteland geen diminutiva met palatale vocaal te vinden. Aanvullend onderzoek¹⁸ zou hier wellicht meer duidelijkheid kunnen scheppen. Vermeldenswaard in deze context lijkt me nog dat De Bo (1892: 194) voor West-Vlaanderen melding maakt van “de verkleenenden uitgang -ige” (“die zeer eigenaardig is”), maar het niet heeft over de variant -egi. Ook dat lijkt erop te wijzen dat de laatste op zijn minst minder ruim verspreid was. Hoe dan ook: uit het materiaal Pée komen de diminutiefsuffixen op volle vocaal -i in de eerste plaats naar voren als stedelijke kenmerken.

¹⁷ cf. bv. Deerlijks “s avonds”: [səvis], “houten”: [outi]

¹⁸ Bv.: een analyse van de diminutiefsuffixen in het materiaal Willems (1885) (cf. Goossens 1989). Dat bleek binnen het bestek van deze bijdrage echter niet meer haalbaar.

Of hier van onderlinge beïnvloeding sprake is geweest, valt moeilijk te achterhalen. Dat stadsdialecten een zekere betrokkenheid op elkaar kunnen vertonen, is een bekend gegeven. Die betrokkenheid kan de vorm aannemen van zogenaamde stedennetwerken, “een net van spanningen”, gekenmerkt door assimilatie en afstoting van dialectverschijnselen (Goossens 1992:31). In de marge van het centrale Zuid-Nederlandse stedennetwerk dat Brussel, Antwerpen en Gent als centrale punten omvat, neemt Goossens (1992), op basis van het RND-materiaal, een beperkte intern-West-Vlaamse dynamiek waar. M.n. voor de realisatie van bepaalde persoonspronomen lijkt er sprake van o.m. een Brugs-Roeselaarse interactie. Kunnen we stellen dat die onderlinge beïnvloeding ook uit de diminutievorming af te lezen valt? De gegevens voor de diminutiva vertonen meer variatie dan die voor de persoonspronomen: het Brugs bleek enkele opvallende pronomen te bezitten die in exact dezelfde hoedanigheid ook in het Roeselaars terug te vinden waren¹⁹. Dat is bij de diminutiva absoluut niet het geval: de Roeselaarse diminutiefsuffixen zijn geen kopieën van de Brugse. Alleen de eind-i hebben ze onmiskenbaar met elkaar gemeen. Het Poperingse systeem sluit veel dichter aan bij het Brugse, maar de -i-uitgang staat hier dus zwakker. En bovendien rijst hier de vraag of we überhaupt wel kunnen aannemen dat het perifere Poperinge in de Brugse invloedssfeer lag. Dat laatste lijkt weinig aannemelijk, maar feit is dat westelijk West-Vlaanderen en de kuststreek vanuit dialectgeografisch perspectief een bijzonder homogeen gebied vormen.²⁰ De interpretatie van de -i-vormen ligt dus helemaal niet voor de hand, maar één ding is wel duidelijk: door de aanwezigheid van de (oude?) palatale i in het diminutiefsuffix verschijnen op de West-Vlaamse dialectkaart drie stedelijke eilandjes. Het lijkt bijzonder waarschijnlijk dat het hier om conservatieve relicteilanden gaat.

Een tweede gegeven dat aandacht vraagt, is de interpretatie van de [(ə)hi]-varianten (Pée: -əgi, -əxi), die m.n. in het Roeselaars zo sterk vertegenwoordigd zijn. Voor Poperinge noteert Pée een vergelijkbare vorm: [kiniɤ] (kindje). Ook in heel wat andere centraal en westelijk West-Vlaamse plaatsen vinden we bij Pée vormen van dit type, weliswaar telkens met verdopte auslautvocaal. Enkele voorbeelden: [manəɤ], [mandəɤ], [yzəɤ]... (Staden, N32), [maniɤ], [mandiɤ], [yziɤ]... (Bikschote, N30, idem

¹⁹ Het gaat hier om pronomen met geïnserteerde n. Bv.: winder, hinder (cf. Goossens 1992: 31), Vandekerckhove 2000b).

²⁰ Dat blijkt uit veel kaarten in het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten, cf. ook de inleiding bij het Woordenboek (Taeldeman 1979).

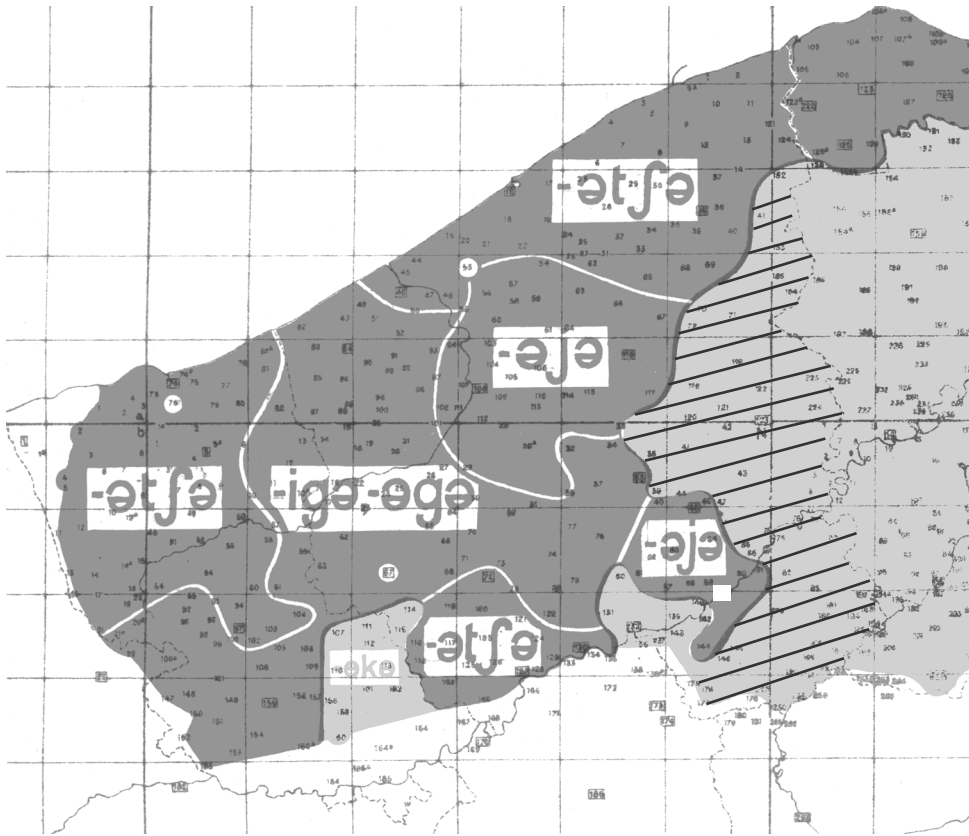
voor Oostvleteren, N25) (mannetje, mandje, huisje). Het gaat hier dus zeker niet om een exclusief stadstaalkenmerk. Pée rekent dit type suffixen tot de je-suffixen. Zoals gezegd²¹ beschouwt hij de reeks əʁə-əxə-əjə als verschillende fasen van één ontwikkelingsproces. Roeselaars [yzəxi] (later: [yzəhi], huisje) en Kortrijks [yzəjə] representeren binnen deze interpretatie twee fasen van eenzelfde proces, ongetwijfeld terecht, al pleit een en ander ervoor om de door Pée gehanteerde chronologie (waarbij [yzəhə] aan [yzəjə] voorafgaat) om te keren (cf. supra).

Concluderend:

De evolutie van (t)kin/(t)ken tot (t)ʃə, (t)jə wordt in diachrone studies over de Nederlandse diminutievorming als ‘prototypisch’ beschouwd, omdat het suffix (t)je, dat uiteindelijk de Algemeen Nederlandse realisatie geworden is, in die fonologische omgeving en op die manier ontstaan is. De West-Vlaamse gegevens tonen dat het oude -kîn-suffix ook een aantal alternatieve ontwikkelingen kon ondergaan, waarbij het eindproduct een laryngale fricatief bevat. Pée (1936) interpreteert deze vormen als voorlopers van de gepalataliseerde suffixen, maar het onderstaande kaartbeeld lijkt eerder voor een tweede interpretatie te pleiten: het gebied met suffixen van het type -əgə ([əhə]) wordt omgeven door dialecten met gepalataliseerde suffixen. Het lijkt bijgevolg niet onaannemelijk dat in dit gebied op palatalisering herspirantisering volgde: -əkə > (-ətʃə > ...) -əjə > -əʁə (later: -əhə). De West-Vlaamse dialectkaarten leggen dus niet alleen verschillende fasen, maar ook verschillende ontwikkelingen in de diminutievorming bloot. Naast de typische westelijke -ʃə / -jə / -(ə)tʃə / -(ə)tjə-realisaties vinden we in centraal en westelijk West-Vlaanderen ook vormen van het type -əgə ([əhə]). Opvallend op de onderstaande kaart zijn ook twee -əjə-gebieden. Kortrijk vormt met enkele aangrenzende dialecten een min of meer trechtervormige -in dit geval eigenlijk ‘slurfvormige’- oostelijke uitloper van het zuidelijke -əjə-gebied (cf. kaart 3). De trechter bereikt ter hoogte van Kortrijk geleidelijk aan zijn smalste punt. De omliggende plaatsen hebben -əkə voor Kortrijks -əjə. In de oostelijke periferie is het -ke-suffix overigens algemeen genomen goed vertegenwoordigd.

²³ Cf. bespreking Roeselaarse gegevens in paragraaf 2.

Kaart 3:

Fragment uit kaart 4 van Pée (1938 / 'huisje'): provincie West-Vlaanderen. Het (door mij) gearceerde gebied is het oostelijk West-Vlaamse menggebied met –ke- én –je-suffixen. Het witte vierkantje in het –əjə-gebied stelt Kortrijk voor.

4. De nieuwe materiaalverzameling

De informanten die eind 1999 en begin 2000 geënquêteerd werden, beantwoorden aan het volgende profiel: ze werden geboren na 1970²² en groeiden op in een van de vier steden. Minstens een van beide ouders is ook geboren en getogen in dezelfde plaats. Niet onbelangrijk is dat de informanten in de stadscentra wonen, niet in een meer perifere deelgemeente. Voor elke plaats beschikken we zowel over mannelijke als over vrouwelijke informanten, maar er werd voorlopig niet gestreefd naar een evenwichtige verdeling over beide seksen²³. De informanten hebben een relatief hoog opleidingsniveau: de meesten van hen volg(d)en een universitaire opleiding, 8 informanten hebben na het secundair onderwijs een niet-universitaire studie gevolgd. Het informantenbestand ziet er als volgt uit:

Brugge	Roeselare	Kortrijk	Poperinge
8	7	7	8

Alle informanten zijn dialectsprekers. Het corpus leidt tot de conclusie dat de meeste informanten over een goede tot heel goede dialectbeheersing beschikken. Een drietal informanten heeft een zwakkere dialectbeheersing. De informanten zelf evalueren hun eigen dialectkennis -vaak nogal voorzichtig- als volgt: 11 informanten geven hun dialectbeheersing de kwalificatie 'heel goed', 10 informanten opteren voor de kwalificatie 'goed', 7 menen dat de eigen dialectbeheersing maar een 'matig' niveau haalt en 2 informanten ten slotte houden het op 'slecht'.

De materiaalverzameling is als volgt tot stand gekomen. De informanten kregen een lijst met 45 substantieven voorgelegd met de vraag daarvan het verkleinwoord te vormen, zoals ze dat zelf in hun dialect gebruiken.²⁴ Dat

²² De informanten zijn dus aanzienlijk jonger dan de informanten voor het GTP-materiaal (cf. Goeman & Taeldeman 1996), ruim 40 jaar m.n. Het GTP-materiaal voor de vier West-Vlaamse steden werd in het begin van de jaren negentig verzameld. De GTP-informanten waren toen allen zestig-plussers. Dat betekent dat het GTP-materiaal zich tussen het materiaal van Pée (en dat van de RND) en het door mij verzamelde materiaal in laat situeren. Bij een uitbreiding van dit onderzoek zou het dan ook ongetwijfeld een interessante vergelijkingsbasis vormen, temeer omdat de diminutiefvormen systematisch opgevraagd werden.

²³ De sekseverdeling ziet er voor de verschillende steden als volgt uit: Brugge: 2 vrouwen, 6 mannen; Roeselare: 4 vrouwen, 3 mannen; Kortrijk: 4 vrouwen, 3 mannen; Poperinge: 3 vrouwen, 5 mannen.

²⁴ Informanten die moeite hadden met de verkleinwoordvorming, konden doorgaans geholpen worden door het substantief te laten voorafgaan door 'klein'. (bv.: op de lijst staat: een doos / de informant zegt: een klein doosje)

betekent dat we in het totaal over ruim²⁵ 1350 diminutiva beschikken: voor Brugge en Poperinge zijn dat er ongeveer 360, voor Kortrijk en Roeselare, met een informant minder, ongeveer 315.

Bij het opstellen van de lijst werd in de eerste plaats rekening gehouden met de auslout van het grondwoord: er werden zoveel mogelijk omgevingen ingebouwd, zowel voor wat betreft de articulatiwijze (vocalen, liquidae, fricatieven, occlusieven) als voor wat betreft de articulatieplaats (alveolair, velair...) van de eindklank van het woord. Variabel is ook de lengte van de vocaal die aan de eindconsonant voorafgaat (bv. vlag vs. kraag). Uiteraard werden de gegevens ‘gemixt’ aangeboden.

5. West-Vlaamse diminutievorming bij de jonge stedelingen

Figuur 2 bevat een selectie van de diminutiva uit de data van de jonge stedelingen. Op ‘velo’ (‘fiets’) na gaat het telkens om substantieven die ook door Pée (1936) opgevraagd werden (cf. figuur 1). In de tabel is telkens de realisatie met de hoogste frequentie opgenomen. Meestal blijkt één variant onmiskenbaar dominant. In twee gevallen worden twee realisaties opgenomen, omdat ze beide sterk vertegenwoordigd zijn in het taalgebruik van de jongste generatie. In de tekst wordt verder ingegaan op variatiepatronen.

Figuur 2

	Brugge	Poperinge	Roeselare	Kortrijk
Pint	pɪntʃə	pɪntʃə	kɪntʃə	kɪntʃə
Kind	kɪntʃə	kɪntʃə	pɪntʃə	pɪntʃə
Velo	velotʃə	velotʃə	velotʃə	velotʃə
Huis	yzətʃə	y.ʃə	yzəkə	yzəkə
Man	manətʃə	manətʃə	manəkə	manəkə
Bank	baŋ(k)stʃə, -stjə	baŋkʃə	baŋskə	baŋskə
Vogel	vøhəltʃə	vøhəltʃə	vøhəltʃə, -kə	vøhəlkə
Boom	bomtʃə	bømtʃə	boəmkə	bʊ əmkə

Bij de vergelijking van de oude en de nieuwe data voor Brugge, Poperinge en Roeselare springt één zaak meteen in het oog: de suffixen op -i zijn zo goed

²⁵ Soms geven informanten twee diminutiva voor één en hetzelfde woord.

als volledig verdwenen. Geen enkele Brugse informant realiseert nog een suffix op -i. In de Poperingse gegevens is één vorm op -i te vinden: [koərəhi] (koordje). Bij de jonge Roeselaarse informanten noteren we nog 6 diminutiva op [əhi]. Deze variant volgt hier telkens op een fricatief²⁶. In het geheel van de Roeselaarse gegevens zijn deze vormen sterk in de minderheid. De conclusie is dus dat de diminutiva op -i, waarmee een aantal West-Vlaamse steden zich in de eerste helft van deze eeuw nog duidelijk onderscheidden van het ommeland, tegenwoordig nog slechts een relictstatus hebben.

Afgezien daarvan lijken de Brugse en Poperingse diminutiefsystemen vrij stabiel: we kunnen grofweg stellen dat de suffixen op -i vervangen werden door hun tegenhangers op sjwa, alle gepalataliseerde suffixen. Voor Brugge noteren we nog ‘secundaire’ variatie tussen enerzijds suffixen met de palatale fricatief [ʃ] en anderzijds suffixen met de semivocaal [j]: [pɪntʃə] versus [pɪntjə] (pintje). Beide zijn in het materiaal goed vertegenwoordigd, maar de palatale fricatief is dominant. Pée’s gegevens suggereren dat Brugge voordien alleen de semivocaal kende in zijn diminutiva. Variatie is er ook in de realisatie van het diminutiefsuffix na woorden eindigend op een (oorspronkelijk) velaire consonant (bv.: vlag, hoek). Naast de realisatie -stʃə (dominant) vinden we voor Brugge nu ook, in tegenstelling tot voorheen, de in westelijk West-Vlaanderen ruim verbreide realisatie [ʃə]: [ukstʃə] naast [ukʃə]. Het Poperingse materiaal bevat, naast de hierboven vermelde vorm op -əhi ([koərəhi], koordje), nog relictvormen op [əhə]: [koərdəhə], [roəzəhə] (roosje), [yzəhə] (huisje), [dʏvəhə] (duifje). De overige suffixen zijn varianten met palatale fricatief ([ʃə]), een enkele keer ook met semivocaal ([jə]).

De Kortrijkse gegevens vertonen vrij veel consistentie, op één belangrijk gegeven na: de vorm [(ə)jə] maakt niet langer deel uit van het taalgebruik van de jonge informanten. Hij heeft plaatsgeruimd voor de variant [(ə)kə]. [ʏzəjə] (huisje) verschijnt alleen nog als [ʏzəkə], [mənjə] (mannetje) is [mənəkə] geworden en aan het oude [dɔxtərjə] (dochterje) beantwoordt in het nieuwe corpus een vorm als [vli.hərkə] (vliegertje). Zowel uit Pée (1938) als uit Snellaert (1844: 166) mocht blijken het -ke-suffix in deze omgevingen geen recente ‘indringer’ is. [(ə)jə] en [(ə)kə] waren in het Kortrijks vermoedelijk een tijdlang min of meer vrije varianten (cf. paragraaf 2). Dat is nu duidelijk verleden tijd: de realisatie [(ə)jə] lijkt volledig verdrongen. Dat betekent niet dat het Kortrijks geen gepalataliseerde suffixen meer kent. Kortrijk ligt

²⁶ [dʏvəhi] (2), [y.zəhi] (2), [dozəhi], [roəzəhi] (duifje, huisje, doosje, roosje). We vinden deze realisaties bij 3 van de 7 Roeselaarse informanten, waarvan 4 bij één en dezelfde informant.

op de westrand van het menggebied met -ke én -je-realiserings. Dat was zo ten tijde van Snellaert (1844) en Pée (1936), en dat is nog steeds het geval: stammorfemen met auslaut vocaal (velo), met auslaut-t (kind), evenals stammorfemen eindigend op syllabische -n (jongen) of -n voorafgegaan door lange vocaal (zoon) vragen het suffix [(t)ʃə]. Elders verschijnt [(ə)kə]/[skə]. Door de beperkte expansie van de varianten [kə] en [əkə] in bepaalde fonetische omgevingen verliest Kortrijk (samen met enkele aangrenzende plaatsen?) zijn uitzonderingspositie in oostelijk West-Vlaanderen, dat enkel [(ə)kə] kent voor het begin deze eeuw nog typisch Kortrijkse [(ə)jə]. Het wordt dus a.h.w. verzwolgen door het ommeland. Het feit dat deze evolutie bovendien een systeemvereenvoudiging impliceert - [əkə] lijkt meer op de reeds in het Kortrijkse dialect aanwezige vormen [kə]/[skə] dan [əjə] - kan hierbij een bevorderende factor geweest zijn.

De meest ingrijpende wijzigingen hebben zich echter in het Roeselaarse diminutiefsysteem voltrokken. De typisch Roeselaarse varianten op -xi/-gi ([jhi], [əhi], [ʃhi]) verdwijnen. Bij woorden met vocalische auslaut verschijnt nu het suffix [tʃə]: [velojhi] wordt [velotʃə] (<velo, fietsje). Voor woorden eindigend op [t] krijgen we een status quo ten opzichte van de oude data: [kintʃə] (kindje). Het nieuwe materiaal bevat een hiaat voor wat betreft stammorfemen op eind-n voorafgegaan door lange vocaal (type zoontje), maar elders worden kə-varianten onmiskenbaar dominant: Het oude suffix [ki] ([bu, ʊmki], boompje) werd verdrongen door zijn tegenhanger met doffe vocaal ([boəmkə]). [əhi] werd vervangen door [əkə]: [manəhi] is [manəkə] (mannetje) geworden. Opvallend is dat de Kortrijkse en Roeselaarse diminutiefsystemen, die ten tijde van Pée (1936) nog zo verschillend waren, nu zowat identiek blijken. Alleen na liquidae verschijnt in het Roeselaars soms een gepalataliseerde variant waar het Kortrijks steevast -ke heeft. In het Roeselaarse dialect van de jonge informanten treffen we bv. [vøhəltʃə] (vogeltje) én [vøhəlkə] aan, de jonge Kortrijkzanen produceren enkel [vøhəlkə].

6. Implicaties en conclusie

De West-Vlaamse diminutievorming blijkt in verschillende opzichten aan nivellering onderhevig. De oude stedelijke eilanden, met diminutiefsuffixen op volle vocaal [i], zijn van de dialectkaart verdwenen. Net zoals het ommeland hebben het jonge Brugse, Poperingse en Roeselaarse dialect alleen nog suffixen op sjwa. Ook de typisch West-Vlaamse varianten [(ə)hi], [(ə)hə], [(ə)jə] zijn zo goed als volledig verdrongen, tenminste in de bestudeerde steden. Aanvullend onderzoek, o.m. van het GTP-materiaal, zou uitsluitsel moeten bieden

over de representativiteit van deze evoluties voor West-Vlaanderen als geheel, maar het is m.i. helemaal niet onaannemelijk dat dezelfde ontwikkelingen zich ook in de rest van West-Vlaanderen doorzetten²⁷. Wat deze suffixen met elkaar gemeen hebben, is namelijk een beperkte ‘Gebrauchsradius’²⁸. Feit is dat ze in grote delen van noordelijk en oostelijk West-Vlaanderen (Oostende, Brugge, Tielt en omgeving) niet voorkomen (voorkwamen). Voor vele West-Vlamingen is het gebruik ervan gemarkeerd.²⁹

Resistent zijn de volgende suffixen: aan het allomorf -ke beantwoordt in de dialecten van de jonge stedelingen [kə] of [tʃə], onderliggend -eke verschijnt als [əkə] of [ətʃə], en -ske ten slotte als [skə] en [ʃə] of [stʃə]. De distributie van de allomorfen is dezelfde gebleven, alleen treden er dus op een lager niveau duidelijke verschuivingen op in de varianten die deze allomorfen representeren en hun vertegenwoordiging in de verschillende dialecten. Zo resulteert het verdwijnen van de variant [əhi] bv. in een ruimer gebruik van de variant [əkə].

Als we voor de hedendaagse stadsdialecten een onderscheid maken tussen enerzijds suffixen met de oorspronkelijke veldaire occlusief en anderzijds de gepalataliseerde varianten, krijgen de volgende reeksen: [kə], [əkə] en [skə] ten opzichte van resp. [tʃə], [ətʃə] en [ʃə] of [stʃə]. De suffixen van het tweede type leunen bijzonder dicht aan bij de Standaardnederlandse equivalenten. Die van het eerste type zijn ‘algemeen Vlaams’ te noemen: ze maken deel uit van de Brabants getinte omgangstaal (tussentaal) die West-Vlamingen dagelijks op radio en televisie te horen krijgen. De jonge Roeselarenaar die [plojtʃə] (plooitje) en [bən(k)skə] zegt, heeft dan ook een veel wijder communicatiebereik dan de vorige generaties met [plojhi] en [bən(k)ʃhi]. Dat laatste is ongetwijfeld een belangrijke verklarende factor. Dat neemt niet weg dat de diminutievorming in veel gevallen als ‘West-Vlaams’ te herkennen blijft: de jonge Poperingse informanten vervangen het oude [bɔmtʃi] door [bomtʃə] (boompje). Hun Brugse collega’s hebben het bv. over een [rɔ˚zətʃə],

²⁷ B. Leplae (2001: 37) constateert in een bijnaamstudie voor het ten westen van Kortrijk gesitueerde Gullegem dat verkleinwoorden van het type ‘bolje’ (bolletje) uit het Gullegemse dialect verdwijnen: “Deze verkleinvorm komt niet vaak meer voor in het Gullegems, en wordt vervangen door het verkleinsuffix -eke... Zo wordt ook voor het appellatief man de verkleinvorm manje gebruikt (in een bijnaam, rvdkhove), terwijl we meer en meer manneke ontmoeten.”

²⁸ Ammon (1973: 62)

²⁹ West-Vlamingen uit het zuidoosten van de provincie vinden Roeselaarse diminutiva als [yzəhi] grappig, jonge Roeselaarse dialectsprekers zijn zich daarvan bewust. Een van de Roeselaarse informanten die een vorm van dit type produceerde, begon meteen te lachen en verving de geproduceerde diminutievorm door zijn equivalent op -əkə ([dʏvəhi] (duifje), en daarna meteen: [dʏvəkə])

[ʏzətʃə] en [vɪʃtʃə] (roosje, huisje, visje). In het Standaardnederlands horen we in deze diminutiva geen alveolaire occlusief. Misschien ligt hierin precies de aantrekkelijkheid van deze suffixen: West-Vlaams maar niet té sterk verschillend van het Algemeen Nederlands? (cf. Vandekerckhove 2000a: 312)

Als we de gegevens interpreteren vanuit intern West-Vlaams perspectief en de dynamiek van het West-Vlaamse dialectlandschap, dan vormen m.n. de Roeselaarse en de Kortrijkse gegevens een dankbaar onderzoeksobject. In Vandekerckhove (2000b) constateerde ik dat Roeselare bepaalde pronomina die het gemeen had met Brugge, inruilde voor meer ‘algemeen West-Vlaamse pronomina’³⁰. Hier komen we opnieuw tot de vaststelling dat Roeselare niet meer in de Brugse invloedssfeer ligt. Door het toegenomen gebruik van niet-gepalataliseerde varianten ([kə], [əkə]) convergeert het Roeselaarse dialect met de zuidoostelijk West-Vlaamse dialecten. Als we kaart 2 zouden hertekenen, dan zou Roeselare, hoewel nog steeds omgeven door isoglossen, enkele isoglossen minder tellen aan zijn oostzijde. Kortrijkse invloed is hierbij heel waarschijnlijk, maar feit is dat het zuidoosten van West-Vlaanderen gekenmerkt wordt door interdialectale convergentieprocessen die ook het Kortrijkse dialect niet onaangetast laten. Dat laatste blijkt o.m. uit de verdwijning van diminutiva op [(ə)jə]. Het Kortrijkse dialect fungeert als ‘source language’ én als ‘recipient language’³¹: expansief en ontleend tegelijkertijd. Uit Vandekerckhove (2000a) is gebleken dat het Kortrijkse dialect expansief was in oostelijke richting. De Roeselaarse gegevens suggereren dat de Kortrijkse invloed zich ook in centraal-oostelijk West-Vlaanderen - in noordelijke richting dus - laat gelden. Kortrijk fungeert duidelijk in sterke mate als doorgeefluik, niet alleen van westelijke West-Vlaamse kenmerken (Vandekerckhove 2000a), maar voor de diminutiefvorming onmiskenbaar ook voor het -ke-suffix, dat van oudsher in het oostelijke West-Vlaams en de oostelijkere dialecten aanwezig is en het ook in de Vlaamse tussentaal gemaakt heeft. Centraal-oostelijk en zuid-oostelijk West-Vlaanderen lijken een steeds sterkere eenheid te gaan vormen. Kortrijk en Roeselare maken deel uit van die eenheid en verliezen daarbij, voor de diminutiefvorming, aan particulariteit.

Van een algemeen West-Vlaams koine is er echter geen sprake, althans niet voor wat betreft de diminutiefvorming. Er was van oudsher (cf. Pée) een

³⁰ De pronomina met geïnserteerde n (winder, hinder...), typische voor de stedelijke dialecten van Brugge en Roeselare, verdwijnen uit het Roeselaarse dialect, hoewel ze in het jonge Brugse dialect vrij resistent blijven.

³¹ Cf. Van Coetsem (1988). De ‘recipient language’ is de taal die ontleent, de ‘source language’ is de taal waaraan ontleend wordt.

tweedeling tussen enerzijds westelijk en noordelijk West-Vlaanderen en anderzijds centraal-oostelijk (gedeeltelijk) en zuid-oostelijk West-Vlaanderen en die is alleen maar strakker geworden: in het eerste gebied worden enkel gepalataliseerde suffixen gebruikt ([tʃə], [ətʃə], [ʃə]...), in het tweede gebied, naargelang de auslout van het stammorfeem, nu eens de gepalataliseerde varianten, dan weer varianten met de oude velaire occlusief ([kə], [əkə], [skə]). Varianten van het type [(ə)hi], [(ə)hə], [(ə)jə] die in stukjes van beide gebieden voorkwamen en die de dialectkaart van West-Vlaanderen een meer verbrokkelde aanblik gaven, verdwijnen langzamerhand. De finale conclusie is: schaalvergroting.³²

Bibliografie

- AMMON, U.
1973, *Dialekt und Einheitssprache in ihrer sozialen Verflechtung: eine empirische Untersuchung zu einem vernachlässigten Aspekt von Sprache und sozialer Ungleichheit*. Weinheim/Basel: Beltz Verlag.
- CALLEWAERT, P.
1963, De verkleinwoorden in het Kortrijks. In: *Taal en Tongval* 25, 45-57
- DASSONVILLE, A.
1931, De verkleinwoorden in Kortrijk en omstreken. Eene dialectstudie. In: *Album Isidoor Teirlinck*, 105-113.
- DE BO, L.L.
1892, *Westvlaamsch idioticon*. Gent: Siffer.
- DE SCHUTTER, G., H. RYCKEBOER & J. TAELEMAN
1975, Het diminutiefsysteem in drie Zuidnederlandse dialecten. In: *Spel van zinnen. Album A. van Loey*, 37-58.
- DEVOS, M. & J. TAELEMAN
1974, Vokaalverkorting in het Westvlaams. In: *Taal en Tongval* 26, 5-47.
- DE VRIENDT, S.
2000, Diminutieven in het Brussels. In: *Taal en Tongval* 52/2, 293-307.
- GOEMAN, A. & J. TAELEMAN
1996, Fonologie en morfologie van de Nederlandse dialecten. Een nieuwe materiaalverzameling en twee nieuwe atlasprojecten. In: *Taal en Tongval* 48, 38-39.
- GOOSSENS, J.
1989, red.: Honderd jaar enquête Willems. *Taal en Tongval*, themanummer 2.
- GOOSSENS, J.
1992, Dialecten in het centrale Zuidnederlandse stedennetwerk. In: *Taal en Tongval*, themanummer 5: *Stadsdialecten*, 29-47.
- HINSKENS, F.
1992, *Dialect levelling in Limburg: Structural and Sociolinguistic Aspects*. Proefschrift K.U.Nijmegen.

---

³² Cf. noot 1.

- KLOEKE, G.G.
1929, Ostniederländische Diminutiva. In: *Verzamelde opstellen van prof. dr. G.G. Kloeke* (1952), 69-96.
- LEPLAE, B.
2001, *De persoonsnaamgeving in Gullegem*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling, K.U.Leuven.
- LEYS, O.
1968, Het augmentatief- en het diminutiefsysteem in een Westvlaams dialect. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven XLIV*, 1-83.
- MARYNISSEN, A.
1998, Van *-(t)ke* naar *-(t)je*. De oorsprong en verspreiding van het Nederlandse diminutiefsuffix *-(t)je*. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 114, 252-269.
- PEE, W.
1936, *Dialectgeographie der Nederlandsche Diminutiva*. Deel I. Tongeren: Michiels. PEE, W.
1938, *Dialectgeographie der Nederlandsche Diminutiva*. Deel II. Tongeren: Michiels.
- PEE, W. & E. BLANCQUAERT
1946, *Dialectatlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen*. Reeks Nederlandse dialectatlassen.
- RYCKEBOER, H.
1995, Restanten van het diminutief stapelsuffix *-elkijn* in de Zuidnederlandse dialecten. In: *Taal en Tongval* 47, 187-194.
- SCHÖNFELD, M. & A. VAN LOEY
1970, *Schönfelds Historische Grammatica van het Nederlands*. Zutphen: Thieme.
- SNELLAERT, F.A.
1844, Bydragen tot de kennis van den tongval en het taeleigen van Kortryk. In: *Belgisch museum voor Nederduitsche tael- en letterkunde en de geschiedenis des vaderlands* 8, 156-201.
- TAELDEMAN, J.
1979, Het klankpatroon van de Vlaamse dialecten. Een inventariserend overzicht. In: *Inleiding tot het Woordenboek van de Vlaamse dialecten*, 48-120.
- TAELDEMAN, J.
1996, Enkele parallelle consonantische verschijnselen in het Afrikaans en in de Nederlandse dialecten. In: *Taal en Tongval, themanummer 9: Afrikaans en variëteiten van het Nederlands*, 146-157.
- VAN COETSEM, F.
1988, *Loan Phonology and the two Transfer Types in Language Contact*. Dordrecht: Foris.
- VANDEKERCKHOVE, R.
2000a, *Structurele en sociale aspecten van dialectverandering. De dynamiek van het Deerlijkse dialect*. Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

VANDEKERCKHOVE, R.

2000b, West-Vlaamse pronomina in beweging. In: V. De Tier, M. Devos & J. Van Keymeulen (red.): *Nochtans was scherp van zin. Huldealbum Hugo Ryckeboer* (Universiteit Gent), 409-419.

VAN TYGHEM, G.

1948, *Het dialect van Roeselare. Vocalisme en consonantisme samen met een aanhangsel over het Bargoens van Roeselare*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling, K.U.Leuven.